

Ivo Panchev

(Sofia, Institute for Bulgarian Language (IBL), Bulgarian Academy of Sciences)

Teaching Bulgarian Language, Literature and Culture in Ukraine. The Impressions of a Visiting Lecturer

Abstract: This article presents the personal impressions of a guest-professor from the Bulgarian Academy of Sciences, Institute of Bulgarian Language (Sofia, Bulgaria) who taught classes in Bulgarian language, literature and culture at the Odessa I.I.Mechnikov National University (Odessa, Ukraine). The main issues under concern are the educational situation, effective and non-effective teaching practices, students' perspectives, etc.

Keywords: teaching Bulgarian as a foreign language, introduction to Bulgarian culture

Иво Панчев

(София, Институт за български език, БАН)

По повод лектората по български език, литература и култура в Украйна.

Впечатленията на един лектор

След избирането ми за лектор в Одеския национален университет „И.И. Мечников“, Република Украйна, си зададох въпроса: какво означава да си лектор по български език, литература и култура; какво се очаква от мен; с какво предстои да се сблъскам и какви проблеми да решавам. Поради липсата на по-адекватен вариант, прибягнах до познатото от векове „питай патилия“. Наистина, колегите, които са били преди мен в същата държава, същия град и същия университет, ми дадоха ценни сведения и много ми помогнаха. Въпреки универсалността на този метод обаче смятам, че има нужда лекторите да се събират, да дискутират и да публикуват своите впечатления от работата си в чужбина.

Нека започнем с няколко думи по проблема за нивото на висшето образование (а и на образованието като цяло) в Украйна, като написаното се отнася в немалка степен и за България. Коректно е да ограничим коментарите си до областта на хуманитарните науки и по-специално – славянските филологии. Ако кажем, че нивото е ниско, значи да не кажем почти нищо. Налице са огромни пропуски в гимназиалното и университетското образование на младите хора. Непознаване на европейската литература, на европейската история, ниско ниво на писмено и говоримо познаване на изучавания славянски език. Това е неприятно, но по-неприятна е липсата на добри перспективи за развитие пред студентите, завършващи филологическото си образование. Учителската професия не е престижна, а малцината, които искрено искат да се занимават с нея, знаят, че не е и доходна. Дипломата на филолога е ценна единствено с това, че се получава по-лесно (разбирай по-евтино) и все пак като диплома за висше образование дава някаква стартова база на пазара на труда. Сред следствията от девалвацията на висшето филологическо образование са цинизмът, ученето „пет за четири“, корупцията. В основна учебна практика се превръща компютърната команда „copy + paste“ от източници в интернет, а понятието за *плагиат*

е оставено извън кръга на разглежданите проблеми. Получава се омагьосан кръг, който дава горчиви плодове: необразовани студенти, полужаслужили и полузакупили дипломите си, които стават учители в системата на началното, средното и висшето образование и произвеждат нови поколения още по-слабо образовани ученици и студенти.

Не по-малко тъжно е друго: по-голямата част от завършилите филология така и не намират реализация по специалността си, а стават продавачи, пазачи или (ако имат необходимите познания) – някакъв вид държавни, общински и прочее служители, чиновници. Няма да си позволим коментар на причините за това състояние на нещата, защото всеки има свое обяснение къде е коренът на злото, още повече, че картината в България е сходна. Това са просто шрихи на това, с което се сблъсква лекторът по български език, литература и култура в Украйна.

Дотук не бе казано нищо конкретно за българистиката в Одеския национален университет „И.И. Мечников“. Тя следва общите тенденции за славянските филологии и за съжаление от гледна точка на реализацията на получените образование „Българска филология“ нещата стоят дори и по-зле: български език и литература се преподава изключително в селата и по-малките градове на населените с етнически българи области, което далеч не е атрактивно за младите хора. От гледна точка на качеството на полученото образование българска филология не е нито по-добре, нито по-зле от останалите славянски филологии. Усеща се липсата на достатъчно часове по практически български език. Тук следва да се отбележи една истина: лекторът от България трябва да се погрижи за усвояването на езика, дори това да влиза в противоречие с приетата учебна програма. Лекциите по литература, език, история са задължителни за филолога, но не носят полза, когато студентите не разбират какво говори преподавателят¹. Ето защо основното, с което следва да се занимава лекторът, са практическите упражнения по усвояване на езика.

В тази връзка бих искал да споделя какво „работеше“ и какво „не работеше“ при преподаването на български език в Одеса, Украйна. Дори да става дума за комбинация от азбучни истини в преподаването на чужд език, допълнени от чисто субективни виждания, все пак това е опит, а с поделеният опит носи полза.

Сред студентите ми направи впечатление момиче с правилно произношение, добре оформени интонационни конструкции и сравнително богата лексика. „Учили сте в България?“ – попитах, „Не, вкъщи гледаме българска телевизия.“ – ми отговори тя. След кратко препитване установих, че повечето студенти не гледат българска телевизия, голяма част от тях не слушат българска музика и не отварят български сайтове, нито пък търсят български клипове в YouTube. Затова смятам, че лекторът трябва да запознава студентите с достъпните източници на информация (а най-лесно достъпни са интернет-източниците) например за известни българи. Чудесно е сред имената да са оперните певци Б. Христов, Н. Гяуров, Г. Димитрова, учените Ас. Златаров, Ал. Балан и други, но нека бъдем малко по-практични. Да включим например К. Донеv, Ст. Вълдобрев, Ст. Колева, З. Бахаров, Сто Кила, Графа, Д. Бербагов, Гр. Димитров и много други артисти, певци, спортисти и прочее личности (моля, извинете

¹ Спорна е ползата от използването на езика за „международно общуване“ в Украйна, т.е. руския език при преподаването на български език, литература и култура. От една страна, студентите все пак получават нужната информация, от друга – някак неуместно ми изглежда дошлият от България лектор да води часовете си на руски пред аудитория, съставена в голямата си част от етнически (предимно бесарабски) българи. Друго – в ситуацията на изострящи се отношения между Украйна и Русия руският език започва да се възприема резервирано от все повече украинци, дори и в „русоговорещ“ град като Одеса.

ме за еkleктичната компания), които са популярни в България. Видът и държанието на студента подсказва към каква субкултура има пристрастие той и лекторът би могъл според познанията си да предложи български „вариант“ на музикант, писател, творец. Основната цел е да се предизвика интерес у младия човек в чужбина към съвременната българска култура и с нейна помощ той да усвои по-лесно и на по-добро ниво българския език. Единството на култура и език е в основата на преподаването на чужд език.

Сред работещите практики е запознаването с туристическите обекти на България и на тяхна база с някои постижения на археологията, съвременното строителство, транспорта и т.н. Младият човек иска да пътува и да попиwa впечатления. В тази връзка бих искал да посоча добрата практика на специалност „Българска филология“ в Одеския университет да се организират ежегодни летни и есенни групови студентски пътувания от Одеса до Варна, В. Търново и други градове в Източна България. Наред с това обаче видях колко трудно е да се извадят визи, да се съберат пари за пътуването и престоя ... Тук България помага, отпускайки стипендии, организирайки семинари и т.н., но ... трябва да помага повече. Инвестицията си заслужава, защото повечето студенти в „Българска филология“ са етнически българи, потомци на някогашни преселници от българските земи в Османската империя в една друга империя – Руската. При нерадостното положение с топящото се българско население може да се каже, че България има нужда от тези хора. Друг е въпросът, дали тя е в състояние да ги привлече.

Винаги работеща практика при приобщаването към дадена култура/език е изучаването на националната кухня. Какво се готви и как се подправя, какви са сезонните ястия, как се приготвя зимнина и др. Не може да се каже, че има дефицит на литература по въпроса, а и студентите имат какво да споделят за собствените си традиции в кухнята. Получават се интересни беседи, извеждат се културни паралели. Особен интерес буди културата на пиене и затова лекторът следва да е запознат с традиционните български напитки.

Няколко думи и за техническото обезпечаване на учебния процес: в наши дни всички студенти имат преносими компютри (таблети, смартфони) и достъп до интернет. Следва да се насърчи и ползването на електронни книги, в които лесно се съхранява цялата изучавана литература и които са по-удобни по редица причини от преносимите компютри, когато става дума за четене на художествен текст. Разбира се, преподавателят не може да изисква от студентите да инвестират средства в посочена от него техника, но може да даде уместен съвет и да оптимизира учебния процес за двете страни – за студентите и за преподавателя. Абонаментът за сателитни български телевизионни програми също е добра практика, но тя вече зависи повече от учебното заведение, а не от волята на преподавателя и студентите.

Ще споделя и това, кои практики смятам, че не работят в преподаването. Не работи патетичното възхваляване на събития и лица от българската история. Следва да се приложи филтър. Едно е да се гордеем с личности и важни моменти от българската история и да ги коментираме пред аудитория в България, друго е да запознаваме представителите на друга култура с тях². Например, Освобождението от турско робство е велик момент в историята на България, а делото на Васил Левски е образец за подражание на всеки родолюбив българин. Няма спор. Трябва обаче да се отчете фактът, че бесарабските българи не са под турска власт след напускането на

² Деликатен момент. Бесарабските българи са наши съплеменници, те СА българи и с тях имаме много общи черти. Но те са родени, израсли и са естествени носители на други култури: руската, съветската, а в последните две десетилетия – на прощадащата украинска.

прародината и в по-малка степен могат да споделят възторга ни от това събитие. Нека не афишираме усърдно български приноси от рода на „първата бомбардировка в историята на авиацията“, „първия компютър“, „най-старото злато на света“ (още повече, че за част от тях е спорно доколко са *български*). По-добре е да заложим на вечните добродетели на българската нация – трудолюбието, гостоприемството, находчивостта. Да разкриваме пред студентите доброто в българската култура в паралел с доброто в местната култура и да изграждаме постепенно картина от прилики и разлики, като не пропускаме важната аксиома, че всяка култура е самостоятелна и функционирането ѝ не бива да се оценява (поне не и пред студентите!) от гледна точка на друга култура.

Ще завърша, като подчертая, че има смисъл България да продължи да изпраща лектори по български език, литература и култура в Украйна. Това обаче трябва да става в съответствие с разработена в България стратегия, основите на която да са ясни за лектора. Лекторът трябва да знае какъв образ на България следва да изгради, какви са най-важните му задачи. Лекторът трябва да се чувства по-сигурен по отношение на пребиваването си в Украйна, да усеща подкрепата на страната, която го изпраща на мисия. В тази връзка съм сигурен, че българските държавни институции могат да се погрижат по-добре за решаването на визовите, трудоустройствените и други проблеми, които сериозно затрудняват живота на българския лектор в Украйна.